IKŚiO PAN
KĄCIK EDUKACYJNY

Ghana

ciekawostki | geografia | kultura | religia

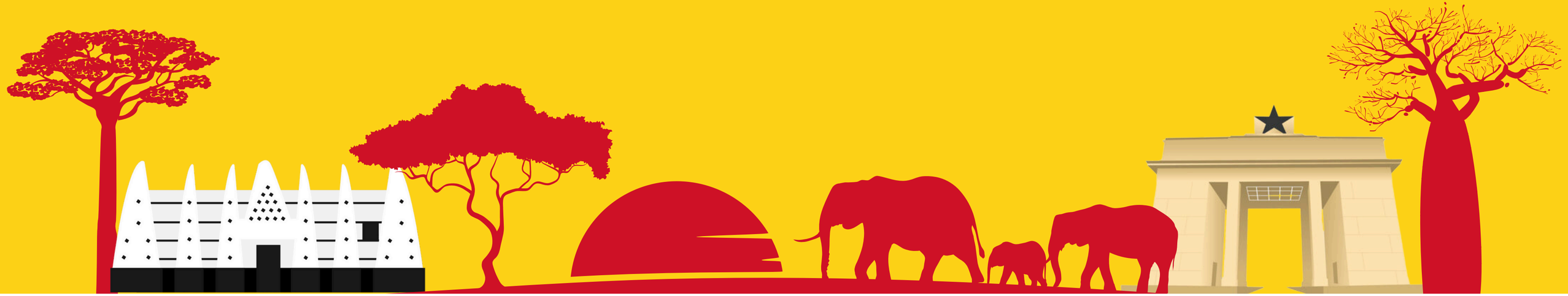

Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego

Projekt "Kącik Edukacyjny - Promocja osiągnięć naukowych IKŚiO PAN" finansowany jest ze środków budżetu państwa, przyznanych przez Ministra Nauki w ramach Programu Społeczna odpowiedzialność nauki II - Popularyzacja nauki.

Geografia

01 Ghana leży na zachodnioafrykańskim wybrzeżu Oceanu Atlantyckiego, sąsiadując od północy z Bukina Faso, od Wschodu z Togoa od zachodu z Wybrzeżem Kości Słoniowej. 537 kilometrów linii brzegowej składającej się głównie z szerokich, piaszczystych plaż zapewnia krajowi olbrzymi potencjał turystyczny. Z kolei bogactwo zasobów naturalnych i łatwa dostępność portów to gotowa recepta na wysoki potencjał gospodarczy.

02 Powierzchnia Ghany to 239 537 kilometrów kwadratowych, które zamieszkuje ok. 35 milionów ludzi.

Mapa Ghany
(fot. Encyclopaedia Britanica)

Black Star Monument w Akrze (fot. Patrycja Kozieł)

Park Narodowy Kakum (fot. Patrycja Kozieł)

Język

Osoby w tradycyjnym stroju *kente*
(fot. Ewekente)

Wybrzeże Cape Coast
(fot. Patrycja Koziel)

01 W Ghanie mówi się ok. 80 językami dlatego też językiem urzędowym kraju jest… angielski. Nauczany w Ghanie od czasów kolonialnych, jest językiem edukacji, biznesu i prasy.

02 W mediach takich jak telewizja czy radio główną rolę pełnią języki lokalne jak np. *Twi* będący dominującym dialektem języka **Akan**. Odzwierciedla to rzeczywistą sytuację językową w Ghanie, czyli fakt że większość społeczeństwa używa języków lokalnych (takich jak właśnie *Twi*, ale także np. *Ewe*, *Ga*, *Hausa* i innych) w codziennej komunikacji.

03 Jedenaście z tych języków ma również status języków preferowanych co oznacza, że są one obecne w ghańskim systemie edukacyjnym (są to - języki z grupy **Akan**: *Akuapem Twi*, *Asanti Twi*, *Fanti*, *Nzema*; języki z grupy **Mole-Dagbani**: *Dagaare* and *Dagbane*; *Ewe*, *Dangme*, *Ga*, *Gonja*, i *Kasem*).

04 Uczynienie języka angielskiego językiem urzędowym było kompromisem, który pozwolił na uniknięcie napięć między grupami etnicznymi. Żadna z nich nie mogła oskarżyć władz o faworyzowanie innej skoro język urzędowy jest jednakowo obcy dla każdej z nich.

Struktura społeczna

01 Współczesna Ghana to kraj niejednorodny etnicznie i religijnie. Obok wierzeń rodzimych czyli religii tradycyjnych, główną część społeczeństwa, czyli ok. 70% stanowią chrześcijanie (głównie wyznawcy lokalnych odłamów chrześcijaństwa) oraz muzułmanie, których liczbę szacuje się na ok. 20%.

02 Wśród głównych grup etnicznych wymienić należy ludy Akan (w tym Aszantów oraz Fanti), Ewe, Ga, Dagomba, Hausa i inne. Każda z grup etnicznych i religijnych kultywuje własne tradycje i obrzędy utrzymując przy tym odrębną od władz państwowych hierarchię władzy tradycyjnej, której geneza osadzona jest w czasach przedkolonialnych.

03 Wyraźna tożsamość etniczna poszczególnych ludów i ich przywiązanie do tradycji jest rzeczą powszechną w krajach Afryki Subsaharyjskiej, jednakże przykład Ghany jest o tyle wyjątkowy, że praktycznie nie dochodzi tu do napięć między grupami etnicznymi lub wyznaniowymi. Brak konfliktów wynika po części z polityki władz centralnych i stanowi nie tylko ewenement w skali kontynentu ale także powód do dumy dla mieszkańców Ghany.

Port w Elminie (fot. Patrycja Kozieł)

Tradycyjne materiały *kente*
(fot. Patrycja Kozieł)

Festiwale

01 W Ghanie odbywa się wiele festiwali, które są głęboko zakorzenione w tradycji i kulturze kraju. Do najważniejszych należą m.in. *Festiwal Dzawuwu*, *Festiwal Damba*, *Festiwal Akwambo*, *Homowo*, *Aboakyer*, *Fao*, *Oguaa Fetu Afahye* oraz *Festiwal Kente*. Corocznie odbywa się ponad 70 tradycyjnych festiwali. Jednym z najważniejszych jest Homowo, czyli „ghańskie dożynki". Nazwa festiwalu w języku ga oznacza „wypędzanie głodu" i tradycyjnie obchodzony jest on na zakończenie pory suchej, czyli pod koniec sierpnia.

02 Festiwale w Ghanie często mają głębokie znaczenie religijne, społeczne i kulturowe, odzwierciedlając wierzenia, historię i tradycje poszczególnych grup etnicznych.

03 Czas *Festiwalu Homowo*, czyli „ghańskie dożynki" oznacza przygotowywanie ogromnych ilości potraw, głównie *kpekpele*, czyli przypominającej kuskus potrawy z fermentowanej kukurydzy spożywanej wraz z zupą z orzechów palmowych i wędzoną rybą. Przygotowanym jedzeniem, lokalni wodzowie i członkowie hierarchii tradycyjnej ceremonialnie dzielą się przodkami.

Homowo Festiwal (Fot. Ghanaian Times)

Gospodarka

01. Potencjał ekonomiczny Ghany wynika z bogactwa zasobów naturalnych i łatwej dostępności portów. Nieprzypadkowo europejskie mocarstwa przez stulecia toczyły ze sobą walki o dostęp do wybrzeża i do handlu kontrolowanego przez mieszkańców interioru.

02. Głównym towarem eksportowym Ghany przez wieki było złoto, a następnie zaczęto wywóz niewolników. Znajduje to swe odbicie w nazwach regionu nazywanego odpowiednio Złotym Wybrzeżem lub Wybrzeżem Niewolniczym. Obecnie złoto wciąż jest istotnym źródłem dochodów dla lokalnych i globalnych przedsiębiorców, lecz nie jest to jedyny atut Ghany w relacjach międzynarodowych.

03. Ghana posiada bogate złoża ropy naftowej produkując rocznie ok. 99 milionów baryłek.

04. Ghana jest drugim na świecie producentem ziaren kakaowca (zaraz za Wybrzeżem Kości Słoniowej), toteż istnieje spora szansa, że czekolada, którą posiadamy w lodówce została wyprodukowana właśnie z surowców pochodzących z Ghany.

05. Pomimo zasobów naturalnych Ghana plasuje się ponadto na 140 pozycji (spośród 189 ewaluowanych krajów) według Wskaźników Rozwoju Społecznego. Według raportu Oxfam, 24,2% populacji, czyli ok. 8 milionów ludzi żyje w Ghanie poniżej relatywnej granicy ubóstwa (mając na przeżycie mniej niż równowartość 2.15$ dziennie).

Ziarna kakaowca (fot. Patrycja Kozieł)

Historia

Epoka kamienia
50 000 p.n.e. - 700 n.e

Pierwsze znaleziska archeologiczne na terenie obecnej Ghany pochodzą z wczesnej epoki kamiennej, chodzi tu o groby szkieletowe i kamienną broń i narzędzia znalezione na wybrzeżu rzek Volta i Oti oraz w okolicach, gdzie mieści się współcześnie główny międzynarodowy port ghański – Tema.

Okres prehistoryczny i starożytny to stopniowe przekształcanie się społeczności zbieracko-łowieckich, reprezentowanych np. przez **Kulturę Punpun** w społeczności osiadłe takie jak **Kultura Kintampo**. Szczególnie ta ostatnia dostarczyła cennych znalezisk archeologicznych takich jak np. najwcześniejsze przejawy sztuki figuralnej na terenie Afryki Zachodniej oraz liczne narzędzia i przedmioty użytku osobistego datowane nawet na 10 000 lat p.n.e.. Kultura Kintampo obejmowała swym zasięgiem niemalże cały teren dzisiejszej Ghany.

Epoka żelaza
550-1700 n.e.

Wraz z początkiem naszej ery, czyli relatywnie późno, Ghana wraz z resztą regionu wkroczyła w epokę żelaza co wspomogło dynamiczny rozwój lokalnych społeczności. Rozwój ten jednak nie zawsze szedł w parze z centralizacją ośrodków społecznych i państwowości. Wiązać to można z rozwojem na szczeblu lokalnym i względną równowagą sił między grupami etnicznymi i poszczególnymi klanami w obrębie tychże.

Produkcja żelaza nie zastąpiła narzędzi kamiennych. Na wybrzeżu utrzymano przemysł narzędzi z kwarcu.

Średniowieczne Imperium Ghany
300 – 1200 n.e.

Pierwsze zorganizowane ośrodki państwowe powstały dopiero w późnym średniowieczu. Leżały one w pasie sawanny a nazywały się Mamprugu, Dagbon i Nanumba. Średniowieczne Imperium Ghany ze stolicą w Kumbi Saleh było jednym z dominujących graczy na mapie Afryki zachodniej w latach 300 – 1200 naszej ery. Jego granice obejmowały ziemie wchodzące obecnie w skład państw takich jak Mauretania i Mali. Ze współczesną Ghaną łączy je w zasadzie tylko nazwa.

Historia

Imperium Aszantów
XVII - XVIII wiek

W latach 70. XVII w., Asantehene Osei Tutu podejmuje zakończone sukcesem próby zjednoczenia ludów Akan zamieszkujących centralny obszar dzisiejszej Ghany, kładąc tym samym fundamenty pod powstanie państwa Aszantów. Z czasem stanie się ono dominującym ośrodkiem państwowym w tym regionie, obejmując swym zasięgiem nie tylko większą część dzisiejszych granic Ghany, ale także ziemie leżące obecnie w Togo i Wybrzeżu Kości Słoniowej. Imperium Aszantów umacnia swą pozycję, kontrolując handel, podbijając lokalne ludy i królestwa, w swych wypadach zapuszczając się nawet na wybrzeże oceanu Atlantyckiego. Spotykają tam Europejczyków, którzy dotarli do wybrzeży tam już w 1470 roku.

Faktorie handlowe i walki o wpływy
XV - XIX wiek

W roku 1481 Portugalczycy rozpoczęli grabieże i budowę fortu San Jorge da Mina, obecnie znanego jako Elmina, jednakże obecność Europejczyków przez kilkaset lat ogranicza się wyłącznie do wybrzeża. Liczące na zdominowanie handlu z Zachodnią Afryką europejskie mocarstwa, takie jak Portugalia, Dania, Szwecja, Niderlandy i Wielka Brytania, budują na wybrzeżu Ghany liczne faktorie handlowe, przypominające swym wyglądem zamki. Czasem mniejsze, czasem większe, ale zazwyczaj dobrze ufortyfikowane i uzbrojone. Notorycznie toczą też walki między sobą, a dzięki sprawności militarnej, dyplomacji i sile pieniądza ostatecznie ze starcia tego zwycięsko wychodzą Brytyjczycy.

Historia

Wojna o Złoty Tron Aszantów XX wiek

Brytyjczycy w 1850 kupują od Duńczyków ich zamek, Christiansborg i pozostałe w ich rękach forty, a w roku 1870, opanowawszy wybrzeże atlantyckie, swój wzrok kierują w głąb kontynentu. Od początków XIX w. toczą walki z Imperium Aszantów, które na początku XX w. udaje im się w końcu pokonać. Potrzebują do tego pięciu kampanii militarnych (znanych jako Wojny Aszanckie), z których ostatnia szczególnie zapisała się w ghańskiej historiografii jako Wojna o Złoty Tron. Wojna ta była w zasadzie masowym powstaniem przeciwko władzy brytyjskiej, miała m.in. na celu utrzymanie kontroli nad Złotym Tronem (**Sika Dwa** w języku *twi*) będącym symbolem jedności Imperium Aszantów. Po zwycięstwie Brytyjczyków rozpoczął się w Ghanie okres kolonialny.

Niepodległość od 1957

Okres dominacji Brytyjczyków skończył się w 1957, kiedy to 6 marca kraj ogłasza niepodległość jako pierwsza z europejskich kolonii w Afryce i oficjalnie przyjmując nazwę Ghana. Pierwszym prezydentem kraju zostaje dr. Kwame Nkrumah.

Czasy współczesne

Mimo 5 wojskowych zamachów stanu, z których pierwszy miał miejsce już w 1966 roku a ostatni w 1981, obecnie Ghana uznawana jest za jeden z najbardziej stabilnych i najbezpieczniejszych krajów w Afryce Subsaharyjskiej.

Fort w Elminie i Cape Coast (fot. Patrycja Kozieł)

Czy wiesz, że...?

01. Ghana była pierwszym krajem afrykańskim, który proklamował niepodległość, a pokojowe przekazanie władzy w Ghanie w 1957 r. było zapowiedzią fali ruchów narodowowyzwoleńczych na tym kontynencie.

02. Pierwszym władcą niepodległej Ghany była... Królowa Elżbieta II. W chwili ogłoszenia niepodległości przyjętym ustrojem nowożytnej Ghany była monarchia konstytucyjna i dopiero rok 1960 przyniósł w tej kwestii istotne zmiany. 27 kwietnia 1960 roku przeprowadzono referendum konstytucyjne połączone z wyborami prezydenckimi. 1 lipca 1960 roku ustrój ostatecznie uległ zmianie, a na stanowisko prezydenta zaprzysiężony został dotychczasowy premier – Kwame Nkrumah.

03. Nowy rząd przetrwał jedynie sześć lat i w 1966 został obalony w bezkrwawym zamachu stanu. Nie zmienia to faktu, że Kwame Nkrumah uznawany jest za ojca-założyciela współczesnej Ghany a wszystkie banknoty używane dziś w tym kraju opatrzone są m.in. jego wizerunkiem.

Czy wiesz, że...?

04. Jeden z pierwszych brytyjskich zarządców Złotego Wybrzeża, Sir Charles McCarthy zakończył swą karierę jako... zastawa stołowa. Działo się to podczas jednej z licznych wojen między Brytyjczykami a Imperium Aszantów. 21 stycznia 1824 roku, czyli w okresie kiedy zasięg wpływów brytyjskich ograniczał się jedynie do wybrzeża, Charles McCarthy – gubernator Złotego Wybrzeża i Sierra Leone zginął wraz z większą częścią swojej armii w przegranej przez Europejczyków bitwie pod Nsamankow. Odcięta głowa McCarthy'ego została przez zwycięzców wypreparowana, a ozdobiona złotem czaszka przechowywana była jako trofeum. Było ono używane niekiedy przez władców aszanckich jako naczynie do picia.

05. Wspomnieliśmy o Imperium Aszantów i jego walkach z Brytyjczykami. Symbolem Imperium był jeżozwierz, dokładnie taki sam jakiego zobaczyć możemy obecnie w herbie klubu piłkarskiego Asante Kotoko. Sam wyraz „kotoko" w języku twi oznacza właśnie jeżozwierza.

06. Ghana jest jednym z globalnych liderów w eksporcie ziaren kakaowca, ustępując jedynie Wybrzeżu Kości Słoniowej. Oba te kraje produkują ponad 50% światowego kakao, przy czym globalny udział Ghany w tym rynku to ok. 16%.

Czy wiesz, że...?

07. Chociaż znaczenie upraw kakao dla gospodarki Ghany jest dziś trudne do przecenienia, nie jest to roślina, która występuje w tym kraju lokalnie. Pierwsze sadzonki kakaowca przywiózł pod koniec XIX w. Tetteh Quarshie, który w 1870 roku odwiedził wyspę Fernando Po (obecnie Bioko na terenie Gwinei Równikowej). Ojciec rolniczej rewolucji na terenie Złotego Wybrzeża był z zawodu... kowalem i powiada się, że przemycił je ukryte w skrzynce na narzędzia. Pierwsza plantacja, którą założył Tetteh Quarshie w 1879 roku znajdowała się w Mampong-Akwapim (w obecnym Wschodnim Regionie Administracyjym – Eastern Region).

08. W tym samym Regionie Wschodnim leży Jezioro Volta, czyli największy sztuczny zbiornik wodny na świecie. Jezioro o powierzchni 8502 km^2 powstało wraz z budową tamy i elektrowni wodnej w Akosombo, która została oddana do użytku w roku 1965.

09. Wbrew obiegowej opinii, początków światowego rapu szukać można właśnie w Ghanie. Trudno spodziewać się, że północnoamerykańscy pionierzy współczesnego hip-hopu mieli świadomość, że Gyedu Blay Ambolley wraz z zespołem Steneboofs na początku lat 70. wydał utwór “Simigwado”, nie ulega jednak kwestii, że wyraźnie obecne elementy rapowane pozwalają sytuować ten utwór w obrębie gatunku, czyniąc z ghańskiego artysty jednego z ojców hip-hopu. Gyedu Ambolley potwierdził zresztą swe zainteresowanie rozwojem gatunku wydając w 1996 roku utwór Simi Rapp.

10. Szczegóły obchodów festiwali różnią się w zależności od grupy etnicznej. Pośród ludu *Senyani*, w trakcie odbywającego się *Festiwalu Akuase*, oprócz obowiązkowego gotowania potraw i kolorowych parad strojów, uczestników obsypuje się białym proszkiem. Współcześnie używa się do tego... zasypki dla niemowląt.